

Kulin Ferenc (tanszékvezető egyetemi docens, KRE BTK Klasszikus Magyar Irodalmi Tanszék)

A MÉDIHÁBORÚ FRONTVONALAI

Dr. Kulin Ferenc 1943-ban született Pomázon. Az ELTE BTK-n szerzett magyar-országi szakos tanári diplomát, 1970-től oktat klasszikus magyar irodalmat az ELTE BTK Irodalomtörténeti, majd Klasszikus Magyar Irodalmi Tanszékén, 1995-től pedig a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészkarán is. 1981-től a korszak meghatározó folyóiratának, a Mozgó Világnak a főszerkesztője. 1987-ben meghívták az első lakiteleki találkozóra, ettől kezdve aktívan politizált az MDF-ben. A rendszerváltás idején ő szerkeszti meg a párt első programját, főként a kultúra és a média újraszabályozásában működött közre. Konferenciánkon az 1989-90-es, „médiaháború”-ként elhíresült eseményekre emlékezett vissza, egyúttal értelmezni kívánva a politikai életben azóta is felmerülő, megannyi problémát, feszültséget magába sűrítő, emblematisztikus problémát.

Az első médiatörvény 1996-ban született meg. A rendszerváltozás idején tehát még nem alakultak ki médiavilág törvényi keretei, így a korábbi törvényekre visszautaló rendelkezések szabályozták azt. Ezeknek a korábbi törvényeknek pedig voltak olyan passzusai melyeket az akkori ellenzék használt ki, és voltak olyanok, amit a kormány. Az ellenzék használta például ki azt, hogy 1990 áprilisa folyamán megtörtént a megyei lapkiadók privatizációja. Minősíthetjük ezt „ártalmatlan üzleti aktusnak”. Ha arra gondolunk azonban, hogy a magyarországi politikai sajtó példányszám szerinti 97%-a megyei napilapok példányszámaiból került ki, akkor azt kell, hogy mondjuk, hogy ez az „ártalmatlan üzleti aktus” döntően meghatározta a rendszerváltás utáni politikai sajtó állapotát, kötődését. Még mielőtt az Antall-kormány megalakult volna, 1990 áprilisában megszületett egy üzleti megállapodás, az MSZP és a nyugati sajtómágnások között. Eladták a tulajdonukban lévő megyei lapkiadó vállalatokat, tették ezt ráadásul azzal a gyenge trükkkel, hogy demokrácia lévén, a lapoknál dolgozó munkatársak közössége fogja meghatározni az új tulajdonosokkal kötendő megállapodás tartalmát. Ez azt jelentette, hogy az MSZMP által évtizedeken keresztül irányított napilapok, vállalatok, és az ott dolgozó újságírók, főszerkesztők természetesen megszavazták saját helyben, állásban maradásukat. Az előző rendszer médiaszereplőinek a státusza ilyen formában főszerkesztői szintig átmentődött. A nyomtatott sajtóban tapasztalható túlsúly ellenpontosítására alkalmas lehetett volna a központi elektronikus sajtó tulajdonjogaiban elfoglalt határozott kormányzati álláspont, de ez a markáns válasz nem születhetett meg, mert a Magyar Rádióra és a Televízióra vonatkozó törvények az MDF és az SZDSZ paktuma értelmében csak kétharmados többséggel mehetek át, csak ilyen törvény alapján lehetett volna a rádió és televízió vezetői struktúráját átalakítani. A médiaügy ugyanakkor már az első pillanattól kezdve kívül kerül a média világán, az azzal kapcsolatos döntések pedig mélyen gyökereztek a politikai struktúrában: részint a rendszerváltozás előtti hatalmi viszonyokban, részint a rendszerváltozással létrejövő hatalmi viszonyokban. A rendszerváltozás előtti hatalmi viszonyok súlyát az előző példa már illusztrálta, a rendszerváltozás során létrejövő erőviszonyokat pedig az SZDSZ – MDF paktum tükrözi. Erről zárójelben csak annyit mondhatok el, hogy én ma is azt állítom: megkerülhetetlen kényszer nehezedett az MDF-re,

amikor ezt a paktumot megkötötte, és e nélkül a paktum nélkül az Antall-kormány nem lett volna képes kormányozni. Ahhoz, hogy a korábbi, minden törvénynél minősített többséget alkalmazó törvényhozás átalakuljon, és 50% + 1 szavazattal is lehessen törvényeket hozni, az új ellenzékkal megállapodást kellett kötni. A paktum nélkül minden egyes törvényjavaslat esetében szabályosan „udvarolni” kellett volna az ellenzéki pártoknak, hogy járuljanak hozzá egy kormány által előterjesztett törvényjavaslathoz. Ezt a kormány nyilván nem tehetette meg.

A készülődő új törvényjavaslatoknak a túlnyomó többségét ezért cserébe átteszik az 50%-os kategóriába, ebből csupán néhány törvény marad a kétharmadosban, és a média ezek közé tartozott. Ez is túlmutat a szakma belső világán, belső ügyein, aminek az lesz a következménye, hogy egy több mint 2 évig tartó, ígéretesnek látszó bizottság előkészítő munkája után a médiatörvény végül is 1992. december 30-án került a parlament elé és bukott el. Egyetlen igen szavazatot sem kapott, hozzátenném, magunk sem szavaztuk meg. Részletesebb kronológiát, vagy eseménytörténetet mondani ebben a rövid időkeretben nem tudok. Ehelyett hátralévő időmben az általam a média világában érzékelt frontvonalakról beszélnék. Az egyik frontvonal a magyar politikatörténetéből és kultúrtörténetéből adódott, ismertebb neve a „népi-urbánus ellentét”. Számomra is meglepő volt, hogy 1989-től kezdődően ez az akkor már elfeledettnek vélt társadalmi – különösen az értelmiségen belüli – ellentét milyen irgalmatlan szenvedéllyel és erővel tudott újra a politikát meghatározó erővé válni. Kimondom a szót, 1989-től kezdve gyűlöltek egymást. Pironkodva mondom ezt, hiszen nem úgy ismertem magamat '89-ig, mint aki képes gyűlölni. De akkor gyűlöltek egymást. Kitermelte a helyzet, hogy gyűlöljük egymást. Az ellentét magyarázataként most csakis arra tudok utalni, hogy az 1946-ban Bibó által teoretikusan, és morálisan megoldottnak vélt zsidókérdés a magyar társadalomban a Rákosi-diktatúra és a kádári konszolidáció idején sem oldódott meg. Gyakorlatilag be sem került a köztudatba az a fajta tisztázás, amit Bibó, a második világháború után megkísérelt. Elfojtódott, majd '89 után újrалlobbant egy a harmincas-negyvenes évekre visszavezethető társadalmi feszültség. És ezt nem tudtuk kezelni.

A második frontvonal pedig a törékeny, sérült, tehetetlen magyar nemzetállam, és a multinacionális érdekcsoportok közötti gazdasági érdekek frontvonala volt. Mit értek ez alatt? Miközben mi a média ügyét eszmei, morális ügynek, esetleg jogi kérdésnek tartottuk, azok a szereplők, akik ebbe a hatalom eszközeivel bele tudtak szólni, és ezt kívülről befolyásolni tudták, azok ezt elsősorban gazdasági kérdésnek látták. Hogy milyen módon, és milyen mértékben történt így, arra vonatkozóan hadd idézzek fel egy tárgyalásomat: a Fuji cég vezérkara, akik a Maxwellhez és másokhoz hasonlóan leültek tárgyalni velünk az eladandó frekvenciákról egy nem zártkörű megbeszélésen körülbelül így fogalmaztak: *„Értsék meg, mi felajánljuk Magyarországnak, hogy az egész hitelállomány kamatát a 8,5 %-ról 5 %-os ra csökkenthetjük, ha az egyik kereskedelmi csatornát megkapjuk. De tessék megérteni, hogy nem fogunk sorba állni a reklámpiacon az amerikai vállalkozók mögött. Vagy van Magyarországon kereskedelmi csatornánk, vagy nincs. Ha van, akkor hozunk pénzt, ha nincs, akkor másra sem hozunk pénzt.”*

Tehát akkor nyilván ez volt a hozzáállás. Élnek jó néhányan, akik akkor a kormánypárti elgondolásokat velem együtt képviselték. Mi ezt jóhiszeműen nagylelkű ajánlatnak tekintettük, és megpróbáltunk konszenzust teremteni a szabad demokrata ellenzékkal az ügyben, akik megdöbbenő pánikkal reagáltak erre az ajánlatra. Akkor kezdődött meg a

médiatörvény mindenáron való megbuktatási kísérlete. Tudniillik, ha megszületik a médiatörvény, akkor a kormány hatáskörében marad az, hogy milyen ajánlatokat tart üzletinek, gazdaságinak. Ha pedig behozza a Fújit, akkor a nyugati befektetők kiesnek, háttérbe szorulnak, márpedig, mint kiderült számomra, az akkori ellenzék mélyen el volt kötelezve a nyugati médiabefektetők irányába. Ez az elkötelezettség más módon is tapasztalható volt, fordított irányban is. Ezek a média-birodalmak, akik akkor megpróbálták Magyarországon megvetni a lábukat, igen odaadóan támogatták a liberális ellenzék politikai törekvéseit. Ezt az állítást itt most megkockáztatom.

Az általam felvázolt három frontvonal közül az első tehát egy magyar társadalom- és kultúrtörténeti eredetű szembenállás. A másik pedig egy gazdasági-intézményi természetű vagy háttérű ellentét, a nemzetállami önérdékeket képviselő médiapolitika, és egyes multinacionális szemléletű törekvések között. A harmadik pedig egy teoretikus jellegű frontvonal volt. Ez a teoretikus jellegű frontvonal gyökere a kommunikációelméletek között keresendő. A posztmodern kommunikációelméleteket ismerők tudhatják, hogy az azt megelőző szembenállás visszavezethető a markánsan elkülönülő értékrendekre, és szemléletekre épülő két médiakoncepcióra, és a két típusú (konzervatív-liberális) kommunikációelméletre is.

Ferenc Kulin: The front lines of the media war

Laws meant to determine how the media should work were created no sooner than 1996. This means that the seemingly harmless privatization of some media was highly political. It is said that almost all of the directors of the important news agencies kept their positions and successfully survived from the socialist system to the capitalist one. Under such circumstances, equality in the media could not be maintained. In the previous era, three main issues shaped media operations. The first one could best be described as the resurrection of the quarrel between the urban elite and rural people. It was a „resurrection” because it had happened before, during the Horthy regime. The second one was fought between multinational economic interests and national groups in Hungary. What exactly does this mean? Most aspects of the Hungarian media were controlled by economic decision makers. The third one was both theoretical and ideological: liberal and conservative values confronted each other here. The research also considers the problem of resources and how someone can allocate, maintain and lose any kind of resource. Because of the different capabilities of the member states, the collapse of the system will affect each one differently. We can recognise our own potential problems based on the research.